

УДК 343.85

О. М. Сало**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ**

Проаналізовано практичне застосування положень Кримінального процесуального кодексу України, якими регламентовано порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також запропоновано можливі шляхи вдосконалення вітчизняного законодавства з урахуванням проблем практичної діяльності. Визначено роль суб'єктів кримінального процесу (слідчого, прокурора, слідчого судді) у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Встановлено проблеми, які виникають під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс України, досудове розслідування, досудове слідство, запобіжні заходи, кримінальне провадження, негласні слідчі (розшукові) дії, прокурор, слідчий, суд, слідчий суддя.

З набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України в 2012 році з'явилися нові засоби збирання доказів, а також створено найголовніше – систему ефективних «інструментів» захисту прав громадян.

Одним з найефективніших інструментів сторони обвинувачення під час збирання доказової інформації стали негласні слідчі (розшукові) дії. Згідно з КПК України вони є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [1].

Негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НС(Р)Д) за своєю суттю схожі на оперативно-розшукові заходи, які проводилися відповідно до КПК України 1960 р., однак головною новелою КПК України 2012 р. щодо їх проведення стало те, що правом ініціювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій у рамках кримінального провадження наділений слідчий або ж прокурор. При цьому згідно з ч. 2 ст. 41 КПК України співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Вказане забезпечує можливість здійснення ефективного відомчого та судового контролю (оскільки суд надає дозвіл на проведення НС(Р)Д) та прокурорського нагляду [2].

Питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій досліджували у своїх працях Є. Д. Скулиш, В. О. Глушков, Д. Й. Никифорчук, О. Ю. Татаров, О. С. Тарасенко, В. І. Фанинник та інші, але їх дослідження ґрунтувалися на дослідженнях загальних питань здійснення негласних слідчих (розшукових) дій.

Метою статті є визначення особливостей проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Аналіз практичної діяльності слідчих підрозділів дає підстави стверджувати, що поряд із розширенням повноважень слідчого, за рахунок надання йому права проводити негласні слідчі (розшукові) дії, також виникає ряд проблемних питань реалізації положень КПК України. Перш за все, це пояснюється недосвідченістю в цьому напрямку діяльності, а також значною завантаженістю слідчих.

Значну частину проблемних питань, які виникали на початковому етапі запровадження КПК України, сьогодні, через рік після його прийняття, вже частково вирішено.

Зокрема, значна кількість проблемних питань виникала під час здійснення тимчасового доступу до речей і документів (ст. 159 КПК України). Так, незважаючи на те, що Вищим спеціалізованим судом України головам апеляційних судів направлено інформаційний лист від 29 січня 2013 р. № 223-158/0/4-13 «Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні», в якому роз'яснюється порядок дій слідчих суддів під час розгляду клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, співвідношення між здійсненням судового контролю під час розгляду клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та про тимчасовий доступ до речей і документів. Проте не всі суди спочатку взяли вказаний лист до уваги. Так, зокрема, у вказаному інформаційному листі зазначено, що (абз. 3 ч. 6) «слід визнавати правильною практику тих слідчих суддів, які в рамках кримінального провадження про неочевидні злочини під час розгляду клопотань надають тимчасовий доступ до інформації щодо всіх абонентів, які перебували у місці вчинення такого злочину» [3].

Так, 22 лютого 2013 р. слідчим суддею одного із судів Чернігівської області відмовлено в задоволенні клопотання про надання тимчасового доступу до інформації мобільних операторів у кримінальному провадженні за фактом незаконного заволодіння автомобілем у зв'язку з тим, що «моніторинг з'єднань усіх без винятку користувачів мобільного зв'язку в зоні покриття базових станцій оператора «Київстар» може порушити права необмеженого кола осіб» (однак у клопотанні визначено конкретне місце – гаражний кооператив та конкретний проміжок часу – з першої до четвертої години ночі, тобто часу крадіжки, що не може розцінюватися як намагання отримати інформацію про невизначене коло осіб). Аналогічні випадки мали місце і в інших регіонах держави.

Так, 1 березня 2013 р. слідчим суддею одного з районних судів міста Києва відмовлено в задоволенні клопотання слідчого в порядку ст. 160 КПК України про тимчасовий доступ до інформації мобільних операторів у кримінальному провадженні за фактом

замаху на умисне вбивство. При цьому слідчий суддя аргументував свою відмову тим, що це є негласна слідча (розшукова) дія, а згідно зі ст. 247 КПК України розгляд клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій належить до компетенції апеляційних судів.

Слідчий суддя іншого районного суду міста Києва 15 лютого 2013 р. відмовив у задоволенні клопотання про тимчасовий доступ до інформації мобільних операторів у кримінальному провадженні за фактом незаконного заволодіння автомобілем, мотивуючи своє рішення тим, що слідчий не надав підтвердження того, що витребовувана ним інформація не містить державної таємниці, а також не довів факт наявності базових станцій на місці вчинення злочину.

З часом вказане питання знайшло своє вирішення і сьогодні вже фактично не виникає суперечностей щодо отримання інформації від операторів мобільного зв'язку.

Окремі суди не приймали для розгляду клопотання слідчих про надання дозволу на проведення негласної слідчої дії, пов'язаної з аудіо- та відеоконтролем особи (ст. 260 КПК України), мотивуючи це тим, що вони охоплюються контролем за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України).

Так, під час документування факту отримання хабара службовою особою прокуратурою Івано-Франківської області винесено постанову про контроль за вчиненням злочину. Одночасно слідчий, у зв'язку з необхідністю фіксації розмови з хабарником під час контролю за вчиненням злочину, звернувся до апеляційного суду з клопотанням про дозвіл на проведення аудіо- та відеоконтролю особи, проте отримав відмову з указаних підстав, хоча ч. 8 ст. 271 КПК України передбачено, що в разі, якщо під час проведення контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися на підставі рішення слідчого судді відповідно до вимог КПК України [4].

Аналізом змісту ухвал слідчих суддів про відмову в задоволенні клопотань про проведення НС(Р)Д встановлено основні причини незадоволення клопотань слідчих, зокрема такі:

– у кримінальних провадженнях, де особу оголошено в розшук, суди відмовляли, посилаючись на порушення конституційних прав родичів розшукуваних, стосовно яких слідчий виходив з клопотанням про проведення НС(Р)Д;

– у задоволенні клопотань про проведення НС(Р)Д, передбаченого ст. 268 КПК України (встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу), суди відмовляли у зв'язку з тим, що, наприклад, у кримінальних провадженнях за ч. 1 ст. 185 КК України слідчим попередньо не було внесено клопотання до місцевого суду про тимчасовий доступ до речей та документів відповідно до ст. 159, п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК України та не отримано відповідну інформацію від операторів та провайдерів телекомунікації;

– у задоволенні клопотань слідчих про проведення НС(Р)Д за кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності відмовляли у зв'язку із недостатньою обґрунтованістю, в тому числі на момент звернення слідчого з клопотанням не здобуто достатніх доказів щодо причетності осіб до вчинення злочинів, що є, на думку суду, порушенням конституційних прав громадян;

– відсутність у матеріалах кримінального провадження за фактом неправомірної вигоди посадових інструкцій особи, стосовно якої планувалося проведення ОТЗ. Наприклад, один із судів Дніпропетровської області відмовив у задоволенні клопотання, винесеного слідчим у кримінальному провадженні за фактом хабарництва, у зв'язку з відсутністю посадової інструкції начальника залізничної станції, стосовно якого планувалося проведення ОТЗ, та ін.

Крім того, з метою оперативного виявлення тяжкого або особливо тяжкого злочину і встановлення особи, яка його вчинила, виникає необхідність в отриманні інформації, передбаченої п. 7, 8 ст. 162 КПК України, тобто інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо та персональних даних особи, що знаходяться в її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних. Однак згідно із положеннями ст. 159 КПК України отримання такої інформації можливе лише після винесення слідчим суддею ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів.

Вирішенням проблеми може стати надання прокурору, слідчому (за погодженням із прокурором) права у виняткових невідкладних випадках здійснювати тимчасовий доступ до визначеної в п. 7, 8 ч. 1 ст. 162 КПК України інформації.

З метою вирішення даної проблеми вважається за доцільне внести зміни до ст. 159 КПК України, а саме у невідкладних випадках, пов'язаних із запобіганням пошкодженню, знищенню речей та документів, втраті інформації, яка в них міститься, для запобігання вчиненню тяжкого чи особливо тяжкого злочину надати слідчому право (за погодженням із прокурором) здійснювати тимчасовий доступ до речей і документів без ухвали слідчого судді.

Слід також зазначити, що ч. 4 ст. 268 КПК України закріплено виняток, зокрема: установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато на підставі постанови слідчого, прокурора лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину.

В такому разі слідчий повинен узгодити з прокурором початок проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 250 КПК України), а прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої

негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Згідно з ч. 1 ст. 248 КПК України слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу протягом шести годин з моменту його отримання.

Сутність проблеми полягає в тому, що під час реалізації вказаної норми на практиці виникають протиріччя, у зв'язку з різним баченням слідчим суддею та слідчим або прокурором необхідності негайного проведення такої слідчої дії. В разі ж відмови (постановлення ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії) слідчого судді у задоволенні клопотання така негласна слідча (розшукова) дія повинна бути негайно припинена, а отримана внаслідок її проведення інформація має бути знищена в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України. Така відмова може призвести до втрати цінної інформації, що могла б сприяти встановленню особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Так, наприклад, під час вчинення вбивства зник мобільний телефон убитого. В такому разі з метою встановлення місцезнаходження даного мобільного телефону необхідно якнайшвидше розпочати негласну слідчу (розшукову) дію – установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. Однак фактично така слідча негласна (розшукова) дія не буде пов'язана із врятуванням життя людей чи запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, а буде пов'язана з безпосереднім встановленням особи, яка могла вчинити дане кримінальне правопорушення (її безпосереднім переслідуванням).

З метою попередження можливих протиріч та якнайшвидшого виконання завдань кримінального провадження вважається за доцільне внести зміни до ч. 1 ст. 250 КПК України, а саме щодо закріплення положень про проведення негласної слідчої дії до постановлення ухвали слідчого судді у зв'язку з безпосереднім переслідуванням особи, яка вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин.

Доцільність внесення вказаних змін до КПК України підтверджується й тим, що механізм отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д є досить тривалим та включає такі етапи: підготовка слідчим відповідного клопотання; реєстрація його у режимно-секретному підрозділі та доставка до відповідного апеляційного суду (зокрема зі слідчих підрозділів віддалених районів області юрисдикції відповідного суду); передача до режимно-секретного підрозділу суду для вхідної реєстрації; визначення головою апеляційного суду відповідного судді, який буде розглядати клопотання; розгляд та прийняття рішення визначеним суддею апеляційного суду; реєстрація ухвали та передача її до органу досудового розслідування; передача через відповідні режимно-секретні підрозділи ухвали суду з дорученням для виконання до уповноваженого оперативного підрозділу ОВС.

Наявність такої ускладненої процедури отримання дозволу на проведення НС(Р)Д призводить до можливого витoku інформації про проведення тієї чи іншої негласної слідчої (розшукової) дії, втрати оперативності та актуальності її проведення.

Важливо також зазначити й про те, що згідно з положеннями ст. 275 КПК України під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Однак при цьому законодавчо не врегульовано порядок та документальне оформлення залучення осіб до конфіденційного співробітництва безпосередньо слідчими, спілкування слідчих з особами, які залучені до конфіденційного співробітництва уповноваженими особами оперативних підрозділів, тощо.

Таким чином, зважаючи на постійну роботу правоохоронних органів над вирішенням проблемних питань, що виникають в ході розслідування кримінальних проваджень, деякі непорозуміння все ж виникають, що негативно впливає на якість та своєчасність проведення досудового розслідування. Однак практичні напрацювання та скоординована робота в напрямку усунення вказаних вище недоліків сприяють успішному виконанню завдань кримінального провадження органами досудового розслідування.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний кодекс України. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 608 с. 2. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС № 686 від 09.08.2012 р. // Офіційний вісник України від 12.11.2012. - 2012. - № 84. - Ст. 3408. – С. 100. 3. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Головам апеляційних судів «Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» від 29.01.2013 № 223-158/0/4-13 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/informacijni_listi.html. 4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : [у 2 т.] Т. 1 / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 683 с.

Надійшла до редколегії 05.11.2013

Сало О. М. Некоторые особенности проведения негласных следственных (розыскных) действий

Проанализировано практическое применение положений Уголовного процессуального кодекса Украины, которыми регламентирован порядок проведения негласных следственных (розыскных) действий, а также предложены

возможные пути совершенствования отечественного законодательства с учетом проблем практической деятельности. Определена роль субъектов уголовного процесса (следователя, прокурора, следственного судьи) в проведении негласных следственных (розыскных) действий. Установлены проблемы, которые возникают во время проведения негласных следственных (розыскных) действий и предложены пути их устранения.

Ключевые слова: Уголовный процессуальный кодекс Украины, досудебное расследование, следствие, меры, уголовное производство, негласные следственные (розыскные) действия, прокурор, следователь, суд, следственный судья.

Salo O. M. Some features of conducting secret investigative (search) actions

The analysis of the practical implementation of the provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine, which regulates the procedure of secret investigative (search) actions is made. Possible ways to improve national legislation, taking into account the problems of practice are suggested. The role of criminal procedure's subjects (prosecutor, investigator, investigating judge) in secret investigative (search) actions is defined. Problems arising while secret investigative (search) actions and the ways of their solving are established.

Subject and theme: some features of secret investigative (search) actions. **The purpose:** to investigate and to define issue, connected with features of secret investigative (search) actions and find ways of their solution. **Methods:** comparative and formal logical. **The relevance of the research** is novelty and a lack of elaboration criminal procedural rules connected with institute of secret investigative (search) actions in Ukrainian legislation. **The results of the research are presented in:** analysis and comparison works of foreign and domestic scientists representing various areas of law. **The field of implementation:** criminal and procedural law, operative and search activity, criminalistics. **The practical value of the paper:** some provisions of the article may be used while preparing amendments into the criminal and procedural law, writing monographs or educational and methodical manuals. **The conclusions:** the analysis proves a lack of theoretical and practical elaboration of issues connected with features of secret investigative (search) actions. That is why the article proposes some ways of improvement practical workers' activity while secret investigative (search) actions.

Keywords: Criminal Procedural Code of Ukraine, pre-trial investigation, investigation, measures, criminal proceedings, secret investigative (search) actions, a prosecutor, an investigator, a court, an investigating judge.

